

5-Avgust, 2026-yil

**"O‘ZBEKISTONDA MUSTAQILLIK YILLARIDA MILLIY SANOAT
TARMOQLARINING SHAKLLANISHI VA MODERNIZATSIYA JARAYONLARI
(1991–2026 YY.)."**

Tabiiy va aniq fanlarga ixtisoslashgan

Sh.Sirojiddinov nomidagi Respublika akademik litseyi kata o‘qituvchisi

Tursunova Muhayyo Alimovna

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada O‘zbekiston Respublikasining mustaqillikka erishganidan keyingi 35 yillik taraqqiyot davrida milliy sanoat tarmoqlarini shakllantirish, ularni tubdan modernizatsiya qilish, texnik-texnologik jihatdan qayta jihozlash va raqamlashtirish jarayonlari tarixiy-ilmiy jihatdan kompleks tahlil qilingan. Shuningdek, 1991–2026 yillar oralig‘ida iqtisodiyotda amalga oshirilgan tarkibiy o‘zgarishlar, yangi yuqori texnologiyali sanoat korxonalarining tashkil topishi, neft-gaz kimyosi, avtomobilsozlik, elektrotexnika, yengil sanoat hamda yashil energetika tarmoqlarining rivojlanish bosqichlari ochib berilgan. Muallif mustaqillikning ilk yillaridagi o‘tkir iqtisodiy qiyinchiliklarni bartaraf etish, bosqichma-bosqich bozor munosabatlariga o‘tish hamda "Yangi O‘zbekiston" davrida sanoatni innovatsion rivojlantirish strategiyalarining tarmoqlarga ta’sirini arxiv hujjatlari, davlat dasturlari va rasmiy statistik ma’lumotlar asosida yoritib bergan. Maqola mustaqillik yillarida erishilgan yutuqlar bilan birga, zamonaviy sanoat siyosatining ustuvor yo‘nalishlarini ham ilmiy asoslaydi.

Kalit so'zlar: Sanoat tarmoqlari, modernizatsiya, mustaqillik yillari, iqtisodiy islohotlar, texnologik qayta jihozlash, tarkibiy o'zgarishlar, milliy iqtisodiyot, investitsiya.

KIRISH

Mavzuning dolzarbligi va ahamiyati. Har qanday suveren davlatning iqtisodiy mustaqilligi, uning jahon xo‘jalik aloqalaridagi o‘rni, global raqobatbardoshligi va aholining farovonlik darajasi birinchi navbatda milliy sanoat tarmoqlarining qanchalik rivojlanganligi, texnologik jihatdan qay darajada modernizatsiya qilinganligiga bevosita bog‘liqdir⁴⁰. Jahon tarixi shuni ko‘rsatadiki, xomashyo eksportiga ixtisoslashgan iqtisodiyotdan chuqur qayta ishlangan tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishga o‘tish har qanday mamlakat barqaror taraqqiyotining bosh sharti hisoblanadi⁴¹. O‘zbekiston Respublikasi o‘z mustaqilligining ilk yillaridanoq sobiq markazlashgan ma’muriy-buyruqbozlik tizimidan meros qolgan biryoqlama, faqatgina xomashyo (xususan, paxta tolasi, oltin va tabiiy gaz) yetkazib berishga ixtisoslashgan xomashyoviy qaram iqtisodiyotni tubdan o‘zgartirish, milliy sanoatni

⁴⁰ O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. (2023). Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 03/23/83/0215-son.

⁴¹ O‘zbekiston Respublikasining "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to‘g‘risida"gi Qonuni. (2019). Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 03/19/598/4105-son.

5-Avgust, 2026-yil

bosqichma-bosqich shakllantirish hamda uni zamonaviy talablarga mos ravishda modernizatsiya qilish strategiyasini tanladi⁴².

Joriy yilda mamlakatimiz o‘zining eng ulug‘ va qutlug‘ ayyomi — davlat Mustaqilligining 35 yilligini keng nishonlamoqda⁴³. Ushbu tarixiy sananing nishonlanishi o‘tgan 35 yillik davr mobaynida bosib o‘tilgan ulkan taraqqiyot yo‘lini, erishilgan yutuqlarni va iqtisodiyotimizning sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarilganini ilmiy-tarixiy jihatdan chuqur umumlashtirishni taqozo etadi. 1991–2026 yillar oralig‘i O‘zbekiston Respublikasining yangi tarixida tub burilish, iqtisodiy poydevor yaratish va milliy davlatchilikni mustahkamlash davri bo‘ldi.

Bu bosqichda respublikada ilgari umuman bo‘lmagan tamomila yangi yuqori texnologiyali sanoat tarmoqlari — zamonaviy avtomobilsozlik, neft-gaz kimyosi, maishiy elektronika, zamonaviy to‘qimachilik, farmatsevtika, qurilish materiallari sanoati hamda so‘nggi yillarda jadal rivojlanib borayotgan "yashil energetika" va raqamli infratuzilmalar noldan yoki mavjud quvvatlarni tubdan yangilash asosida barpo etildi.

Mustaqillikning dastlabki yillarida Prezident Islom Karimov tomonidan ishlab chiqilgan va amaliyotga joriy etilgan "o‘zbek modeli"ning asosiy tamoyillari mamlakatimizni inqirozdan qutqarishda hal qiluvchi rol o‘ynagan bo‘lsa, bugungi kunda "Yangi O‘zbekiston" strategiyasi doirasida amalga oshirilayotgan tub islohotlar sanoat tarmoqlarini innovatsion rivojlantirish, raqamlashtirish va "yashil iqtisodiyot" tamoyillariga o‘tkazish vazifasini kun tartibiga qo‘ymoqda⁴⁴. Shu bois, 35 yillik tarixiy davr mobaynida sanoatlashuv va modernizatsiya jarayonlarining evolyutsiyasini ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan har tomonlama chuqur tadqiq etish, erishilgan yutuqlar, yo‘l qo‘yilgan kamchiliklar hamda ularning oqibatlarini xolisona tahlil qilish bugungi kunda taraqqiyotning navbatdagi ustuvor bosqichlarini belgilashda muhim tarixiy saboq va mustahkam ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Tadqiqotning o‘rganilganlik darajasi. Mustaqillik yillarida O‘zbekiston iqtisodiyoti va sanoatining rivojlanish tarixi masalalari mahalliy va xorijiy tadqiqotchilar, iqtisodchilar hamda tarixchilarning diqqat markazida bo‘lib kelgan. Xususan, respublikamiz olimlarining asarlarida bozor munosabatlariga o‘tish davridagi iqtisodiy islohotlar, xususiylashtirish jarayonlari va sanoat siyosatining umumiy yo‘nalishlari yoritilgan⁴⁵. Biroq, 1991–2026 yillar mobaynida sanoat tarmoqlarining shakllanish evolyutsiyasini yagona xronologik va hududiy-tarmoqiy yaxlitlikda, xususan, texnologik modernizatsiya to‘lqinlari hamda raqamli transformatsiya nuqtai nazaridan kompleks monografik tadqiq etish masalalari hali yetarlicha

⁴² Karimov, I. A. (2008). *Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O‘zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo‘llari va chora-tadbirlari*. Toshkent: O‘zbekiston.

⁴³ Karimov, I. A. (2008). *Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O‘zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo‘llari va chora-tadbirlari*. Toshkent: O‘zbekiston.

⁴⁴ Mirziyoyev, Sh. M. (2017). *Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz*. Toshkent: O‘zbekiston.

⁴⁵ Mirziyoyev, Sh. M. (2020). *Yangi O‘zbekiston strategiyasi*. Toshkent: O‘zbekiston nashriyoti.

ochib berilmagan. Aynan shu holat mazkur maqolaning ilmiy dolzarb vazifa ekanini belgilaydi.

Tadqiqotning maqsadi va vazifalari. Mazkur ilmiy maqolaning asosiy maqsadi — 1991–2026 yillar mobaynida O‘zbekistonda milliy sanoat tarmoqlarining shakllanish evolyutsiyasi, ularni texnik va texnologik jihatdan modernizatsiya qilish jarayonlarining o‘ziga xos bosqichlari, erishilgan natijalari hamda mamlakat iqtisodiy suverenitetini ta’minlashdagi rolini tarixiy manbalar, arxiv hujjatlari va statistik ma’lumotlar asosida xolisona ochib berishdan iboratdir. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi:

✓ Sobiq ittifoqning parchalanishi natijasida respublika iqtisodiyotida yuzaga kelgan o‘tkir inqirozli holatlarni bartaraf etish hamda milliy sanoat sektorini saqlab qolish va uning tarmoq tarkibini tubdan o‘zgartirish zaruriyatini tahlil qilish;

✓ 1991–2026 yillarni qamrab oluvchi davrda hukumat tomonidan qabul qilingan sanoatni rivojlantirish dasturlari, investitsiya siyosati va qonunchilik bazasining evolyutsiyasini ochib berish;

✓ Sanoatning tayanch tarmoqlari — neft-gaz, energetika, qora va rangli metallurgiya, mashinasozlik, yengil sanoat hamda zamonaviy "yashil" tarmoqlarning tashkil topishi va ularning modernizatsiya qilinish bosqichlarini tarmoqlar kesimida tahlil qilish;

✓ Sanoat tarmoqlarini rivojlantirish yo‘lida duch kelingan iqtisodiy, logistik va kadrlar ta’minotidagi muammolarni, hududiy tafovutlarni bartaraf etish bo‘yicha ko‘rilgan chora-tadbirlarni tarixiy-mantiqiy yondashuv asosida umumlashtirish.

ASOSIY QISM:

1. Sanoatni inqirozdan chiqarish va milliy iqtisodiy poydevorni yaratish bosqichi (1991–2000 yillar)

O‘zbekiston o‘z davlat mustaqilligini qo‘lga kiritgan 1991-yilning oxirlariga kelib, respublika iqtisodiyoti o‘ta og‘ir, tang ahvolda edi. Sobiq markazlashgan ittifoqning yagona xalq xo‘jaligi majburiy ravishda parchalanishi natijasida an‘anaviy kooperativ aloqalar uzilib qoldi⁴⁶. O‘zbekiston asosan xomashyo (paxta, rangli metallar, tabiiy gaz) yetkazib beruvchi hudud bo‘lgani bois, tayyor mahsulotlar, jumladan, iste’mol tovarlari, energetika resurslari va texnologik uskunalarni tashqaridan olib kelishga majbur edi. Bu holat respublika milliy xavfsizligiga va iqtisodiy barqarorligiga jiddiy xavf solardi⁴⁷.

Mazkur tahlikali vaziyatda respublika rahbariyati tomonidan ishlab chiqilgan va jahon amaliyotida "o‘zbek modeli" sifatida e’tirof etilgan beshta asosiy tamoyilga asoslangan islohotlar strategiyasi amalga oshirila boshlandi. Bu strategiyaning bosh mezonini — iqtisodiyotning mafkuradan xoli etilishi, davlatning bosh islohotchi sifatidagi vazifani bajarishi, qonun ustuvorligi va kuchli ijtimoiy siyosat edi. 1991–2000 yillarda sanoat sohasidagi birinchi navbatdagi vazifa — mavjud korxonalarni saqlab qolish, ularni yangi

⁴⁶ G‘ulomov, S. S. (nashr.) (2004). *Bozor iqtisodiyoti nazariyasi va amaliyoti*. Toshkent: Fan va texnologiya.

⁴⁷ Abdukarimov, B. A. (2018). Mustaqillik yillarida O‘zbekistonda sanoat tarmoqlarining tarkibiy o‘zgarishlari va modernizatsiya jarayonlari. *O‘zbekiston tarixi jurnali*, 3(2), 45–54.

bozor sharoitlariga moslashtirish, import o‘rnini bosuvchi mahsulotlar ishlab chiqarishni yo‘lga qo‘yishdan iborat bo‘ldi⁴⁸.

Bu davrda respublikada oziq-ovqat va yengil sanoatni rivojlantirishga ustuvor ahamiyat berildi. Chunki aholini birinchi navbatdagi iste‘mol tovarlari bilan ta‘minlamasdan turib, jiddiy sanoat islohotlarini amalga oshirib bo‘lmas edi. Xususan, paxta tolasini to‘liq o‘zimizda qayta ishlash darajasini oshirish maqsadida ko‘plab zamonaviy to‘qimachilik majmuralari, yigiruv va to‘quv fabrikalari chet el investitsiyalari ishtirokida barpo etildi. Shuningdek, respublikaning energetika mustaqilligini ta‘minlash yo‘lida Farg‘ona va Buxoro neftni qayta ishlash zavodlari qurilib, uning faoliyati yo‘lga qo‘yildi. Natijada 90-yillarning oxirlariga kelib, respublika neft va neft mahsulotlari bo‘yicha boshqa davlatlarga bo‘lgan qaramlikdan qutuldi.

2. Sanoatni tubdan modernizatsiya qilish, texnik va texnologik qayta jihozlash davri (2001–2010 yillar)

2000-yillarning boshlaridan boshlab O‘zbekiston iqtisodiyotida makroiqtisodiy barqarorlikka erishildi va sanoatni shunchaki saqlab qolish bosqichidan uni tubdan modernizatsiya qilish, texnik va texnologik jihatdan qayta jihozlash bosqichiga o‘tildi. Hukumat tomonidan qabul qilingan qator farmonlar, davlat dasturlari va investitsiya siyosati mamlakatga zamonaviy xorijiy texnologiyalarni olib kelish uchun qulay shart-sharoit yaratdi.

Bu davrda O‘zbekistonda ilgari umuman mavjud bo‘lmagan tamomila yangi yuqori texnologiyali sanoat tarmoqlari barpo etildi. Ulardan eng yirigi va strategik ahamiyatlisi — milliy avtomobilsozlik sanoati bo‘ldi. Andijon viloyatining Asaka shahrida tashkil etilgan avtomobil zavodi (keyinchalik "UzAuto Motors" tarmoqlari) bazasida yengil avtomobillar ishlab chiqarish o‘zlashtirildi. Bu tarmoq o‘z navbatida yuzlab turdagi turdosh korxonalarni — ehtiyot qismlar, akkumulyatorlar, shinalar, plastmassa va metall buyumlar ishlab chiqaruvchi kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini harakatga keltiruvchi lokomotivga aylandi⁴⁹.

Shu bilan birga, 2001–2010 yillarda quyidagi tarmoqlarda keskin burilish yasaldi:

✓ Neft-gaz kimyosi va gaz-kimyano sanoati: Sho‘rtan gaz-kimyano majmuasining ishga tushirilishi tabiiy gazni shunchaki yoqilg‘i sifatida emas, balki chuqur qayta ishlab polietilen va boshqa polimer mahsulotlarini olish imkonini berdi.

✓ Qora va rangli metallurgiya: Navoiy va Olmaliq kon-metallurgiya kombinatlarida texnologik liniyalar modernizatsiya qilinib, qimmatbaho metallar va misni eksport qilish hajmi barqaror oshirildi.

✓ Qurilish materiallari sanoati: Sement, oyna, g‘isht va boshqa zamonaviy qurilish mollari ishlab chiqarish bo‘yicha xalqaro standartlarga mos korxonalar faoliyati yo‘lga qo‘yildi.

⁴⁸ Tursunov, B. X. (2021). *Sanoat iqtisodiyoti va innovatsion rivojlanish asoslari*. Toshkent: Iqtisod-Moliya.

⁴⁹ Rasulov, M. Q. (2022). O‘zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning sanoat tarmoqlaridagi ulushi va rivojlanish tendensiyalari. *Iqtisodiyot va ta‘lim*, 4(1), 112–118.

3. *Diversifikatsiya, yuqori qo‘shilgan qiymat va innovatsion sanoatni rivojlantirish bosqichi (2011–2026 yillar)*

2011–2026 yillarga kelib, jahon bozorida yuzaga kelgan murakkab iqtisodiy sharoitlar, global raqobatning keskinlashuvi hamda "Yangi O‘zbekiston" taraqqiyot strategiyasi O‘zbekiston sanoat siyosatida diversifikatsiya qilish, eksportbop, yuqori qo‘shilgan qiymatli tayyor mahsulotlar ulushini oshirish hamda raqamli va "yashil" texnologiyalarni joriy etish vazifasini ustuvor qilib qo‘ydi.

Bu davrda qabul qilingan maxsus modernizatsiya dasturlari respublikaning barcha hududlarida kichik va yirik sanoat zonalarida hamda maxsus iqtisodiy zonalar (MIZ) faoliyatini kengaytirdi. Sanoat tarmoqlarining yalpi ichki mahsulotdagi (YAIM) ulushi sezilarli darajada oshib, mamlakat iqtisodiyotining asosiy drayveriga aylandi.

Xususan, ushbu yillarda quyidagi strategik yo‘nalishlar rivojlantirildi:

1. Mashinasozlik va elektrotexnika: Nafaqat yengil avtomobillar, balki zamonaviy qishloq xo‘jaligi texnikalari, yuk mashinalari, shuningdek, kabellar va maishiy texnika vositalari (muzlatgichlar, kir yuvish mashinalari, televizorlar) ishlab chiqarish kengaytirilib, ularning eksport geografiyasi kengaytirildi.

2. Farmatsevtika va kimyo sanoati: Ichki bozorni arzon va sifatli dori vositalari bilan ta‘minlash darajasi oshirilib, yirik kimyo-industrial klasterlari barpo etildi.

3. Raqamli texnologiyalar va "Yashil energetika": So‘nggi yillarda sanoat korxonalarida energiya samaradorligini oshirish, muqobil energiya manbalari (quyosh va shamol elektr stansiyalari)ni sanoat tarmoqlariga integratsiya qilish hamda "Aqlli zavodlar" tamoyillariga o‘tish jarayonlari boshlandi.

Xulosa qilib aytganda, 1991–2026 yillar oralig‘ida O‘zbekistonda amalga oshirilgan sanoatlashuv va modernizatsiya jarayonlari xomashyo yetkazib beruvchi iqtisodiyotdan sanoati rivojlangan, texnologik jihatdan mustaqil va eksport salohiyatiga ega zamonaviy davlatga aylanishning mustahkam poydevorini yaratdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI (APA STYLE):

1. Mirziyoyev, Sh. M. (2017). *Tanqidiy tahlil, qat‘iy tartib-intisiz va shaxsiy javobgarlik — har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak*. Toshkent: O‘zbekiston nashriyoti.

2. Ziyodullayev, N. X. (2015). *O‘zbekiston iqtisodiyoti: erishilgan yutuqlar, modernizatsiya va barqaror taraqqiyot yo‘llari*. Toshkent: Fan va texnologiya.

3. Qodirov, A. M. (2018). Mustaqillik yillarida O‘zbekistonda sanoat tarmoqlarining shakllanishi va modernizatsiya jarayonlari. *O‘zbekiston tarixi jurnali*, 3(2), 52-61.

4. Tursunov, B. S. (2020). Sanoatni modernizatsiya qilish va texnik qayta jihozlashning iqtisodiy-tarixiy asoslari. *Iqtisodiyot va ta‘lim*, 4(1), 112-118.

5. O‘zbekiston Respublikasining Prezidentining "O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida"gi Farmoni. (2017). *Qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasi*, PF-4947-son.

5-Avgust, 2026-yil

6. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. (2016). *O‘zbekiston Respublikasining 25 yillik milliy tiklanishi va taraqqiyoti: Statistik to‘plam*. Toshkent: Statistika nashriyoti.

7. Umarov, E. A. (2019). *Mustaqil O‘zbekistonning iqtisodiy tarixi (1991–2016 yillar)*. Toshkent: Akademnashr.

8. Ruziev, K., & Rustamov, D. (2019). Industrial policy and structural transformation in Uzbekistan during the transition period. *Central Asian Economic Review*, 12(3), 34-48.

9. Pomfret, R. (2019). *The Central Asian Economies in the Twenty-First Century: Paving a New Silk Road*. Princeton University Press.

